
DESBARROQUITZAR UNA TRADUCCIÓ DE JOSEP CARNER. L'ALÍCIA I LA CORRECCIÓ D'ALBERT MANENT*

DE-ORNATING A JOSEP CARNER'S TRANSLATION. ALBERT MANENT'S PROOFREADING OF *ALICE*

ALEXIS LLOBET
Universitat Autònoma de Barcelona
alexis.llobet@uab.cat

Resum: El 1973, quan l'Editorial Joventut va publicar la tercera edició de la traducció de Josep Carner *Alicia en terra de meravelles*, que va editar per primera vegada el 1927 l'Editorial Mentora, Albert Manent hi va introduir unes 1.200 esmenes, sense que en quedés constància enlloc, amb la intenció de desbarroquitzar-la. L'article relaciona les traduccions carnerianes amb la política cultural i lingüística noucentista, exposa la visió de Manent sobre la llengua literària i com va afrontar la correcció i analitza les esmenes lèxiques no normatives més rellevants que estan relacionades amb la desbarroquització.

Paraules clau: Josep Carner, Albert Manent, Lewis Carroll, *Alicia en terra de meravelles*, correcció, català.

Abstract: In 1973, Editorial Joventut published the third edition of Josep Carner's translation of *Alice's Adventures on Wonderland*, first published in 1927 by Edicions Mentora. In the edition of Joventut, Albert Manent introduced about 1,200 changes, without being noticed, to tone down the original baroqueism. This paper links Carner's translations to the Noucentism cultural and linguistic policy, discusses Manent's view of the literary language and how he addressed this particular proofreading and explains the most relevant lexical changes which are related to tone down flowery and unrelated to the Catalan norm.

Key words: Josep Carner, Albert Manent, Lewis Carroll, *Alice's Adventures in Wonderland*, proofreading, Catalan.

(*) Aquest article s'inscriu en les activitats del Grup d'Estudi de la Traducció Catalana Contemporània (GETCC) i en l'SGR 2021 00016.

1. INTRODUCCIÓ

Hi ha un lloc comú que diu que, mentre que els originals no envelleixen mai, (la llengua de) les traduccions, sí. Marià Manent, director literari de l'Editorial Joventut, i el seu fill Albert, que hi corregia normativa i estil, van confirmar aquest tòpic quan el 1973 Joventut va reeditar la traducció de Josep Carner *Alicia en terra de meravelles* i van esmenar-hi la llengua de punta a punta.

Josep Carner (Barcelona, 1884 - Brussel·les, 1970) és conegut com a poeta, dramaturg, articulista i traductor. Per raons d'espai, anirem directament al Carner traductor, la trajectòria del qual es pot dividir en tres etapes: la primera, de formació, acabada el 1910; la segona abasta les versions que va escometre a l'Editorial Catalana (tant si les hi va arribar a publicar com si no), que es van editar del 1918 al 1931; i la tercera, de maduresa, que abraça tres Dickens, traduïts entre el 1928 i el 1931 (Ortín 2002: 124-125, 131).

La traducció del clàssic de Lewis Carroll *Alice's Adventures in Wonderland* correspon a la segona etapa. L'Editorial Catalana l'havia anunciada el 1919, però la va acabar publicant Edicions Mentora el 1927, tot i que ja era enllestida força abans del 1924 (Llobet 2022: 60). Com la resta de versions carnerianes, va rebre elogis ditiràmics de la crítica coetània; en canvi, com que la distància entre els objectius de Carner al primer terç de segle i els de les traduccions dels anys seixanta era força àmplia, la crítica de la postguerra va matisar alguna de les lloances (vegeu el punt 2.2).

El 1969 Albert Manent havia considerat l'*Alicia* «massa barroca per a infants» (Manent 1969: 247); al cap de pocs anys va tenir el rar privilegi en un crític d'«esmenar» els defectes que hi havia trobat. Manent mateix explica les intencions a l'hora de corregir:

Modernitzar la llengua de l'*Alicia*, mantenint-hi, però, l'elegància carneriana i l'esperit noucentista. Volia alleugerir el text i desbarroquitzar-lo, sense caure en castellanismes ni acostar-lo a la llengua vulgar, i aconseguir una llengua digna dins del postnoucentisme eliminant tot allò que pogués semblar envellit, antiquat o recargolat. Carner és tan barroc que s'havia de fer més llegidor. Per això, de vegades canviava coses que no hauria tocat a un altre autor. A mi m'agrada molt, el barroquisme de Carner, però aquell llenguatge podia entorpir el lector normal, i encara més els infants. Ara bé, malgrat tots els canvis, el text encara «carnerieja» molt, que és el que jo volia. (Llobet 2013: 272)

L'article mira de descriure què és el que Manent trobava barroc en la llengua de l'*Alicia*. El punt 2 situa Carner i la traducció en la política cultural noucentista, descriu la manera de traduir del poeta, n'aborda la finalitat de les traduccions i la recepció en la postguerra franquista. El punt 3 exposa la visió d'Albert Manent sobre la llengua literària, prova d'afiliar-lo com a corrector i explica per què afrontava originals

i traduccions diferentment. El punt 4, partint d'un corpus de canvis entre l'edició del 1930 i la de Manent, analitza esmenes lèxiques desbarroquitzants que no tenen a veure amb la normativa. Al punt 5 hi ha les conclusions generals.

2. JOSEP CARNER, LA TRADUCCIÓ I L'ÀLICIA

2.1 CARNER I LA TRADUCCIÓ

2.1.1 Noucentisme i traducció

A la primeria del segle xx els modernistes i, a continuació, els noucentistes van encetar una sèrie d'iniciatives editorials per superar amb traduccions l'endarreriment secular respecte de llengües de cultura amb tradició continuada i consolidada: el català no podia arribar a la majoria d'edat sense incorporar clàssics d'altres tradicions literàries que suplissin les mancances pròpies. Els noucentistes, a més, van crear plataformes, van estandarditzar la llengua, la van institucionalitzar i van difondre la lectura (Cabrè & Ortín 1984: 118).

A la tasca de dignificar la llengua per reconstruir la cultura nacional i atorgar-hi prestigi i reconeixement, el polític hi havia de contribuir concedint-hi el rang i l'oficialitat, el científic l'havia de fixar i el literat l'havia de posar al servei de la inspiració (Ortín 1996: 50-54). Si les dues primeres funcions les associem a Enric Prat de la Riba i a Pompeu Fabra, respectivament, el representant més destacat de la tercera era Carner, que es definia a si mateix com el primer ministerial de l'obra de Fabra (Garcés 1927: 145) i que, conjuntament amb altres literats, havia de validar amb l'ús l'obra del gramàtic i alhora necessitava una llengua fixada per créixer en l'ofici.

El 1907 Carner ja reconeixia que els escriptors «breguen i malden amb fe hebraica per la glòria d'una llengua ara per ara tan plena de batecs prodigiosos i estupendes adivinacions com d'inseguretats i desordres» (Carner 1984: 59), i estava convençut que per fer del català una llengua abundosa, complexa, elàstica i elegant calia versionar els mestres de totes les èpoques i països (Carner 1984: 56). Traduir li feia inserir els pensaments en l'esperit universal, actualitzar el potencial del català i elevar-ne el nivell intel·lectual dels continguts (Busquets 1984a: 20-21). A més, era una bona manera d'ensinistrar-se en la pròpia llengua (Ortín 1996: 61-62), un *modus vivendi* i una oportunitat de formar-se com a escriptor (Ortín 2017: 13), amb l'afegit de poder traslladar a l'obra pròpia models de llengua de tradicions literàries consolidades i d'emmirallar-se en bons exemples de literatures estrangeres per formar-se el

gust literari (Ortín 2017: 132-133). D'altra banda, en el projecte polític de reconstrucció nacional que dirigia Prat de la Riba, es considerava que la literatura podia influir en la societat mitjançant la imaginació i el llenguatge, i a llarg termini en podia modificar el comportament (Marco 2000: 33).

Del 1918 al 1921 Carner va disposar d'un instrument d'influència potent com a director literari de l'Editorial Catalana, fortament vinculada a *La Veu de Catalunya* i a la Lliga Regionalista. Una de les col·leccions, «Biblioteca Literària», destinada a la burgesia barcelonina culta i civilitzada, buscava «fornir als creadors del moment un model de prosa i encara un model de novel·la» (Cabré & Ortín 1984: 117). Carner en triava els títols (Manent 1969: 183) provant de no sacrificar la qualitat a la popularització, de dignificar la novel·la catalana amb bones obres estrangeres i un model de prosa i de transmetre una mena de pedagogia moral i de formació de la conducta civil (Cabré & Ortín 1984: 119). Tal com afirma Marco (2000: 34), «sembla innegable que hi ha una càrrega ideològica darrere els propòsits educadors de la societat que Carner atribuïa a la literatura».

Carner també va voler proporcionar lectures al públic infantil i juvenil, que per a ell abastava Mark Twain, el Thackeray de *La rosa i l'anell* o el Dickens d'*Una cançó nadalenca*. Aquestes traduccions volien eixamplar l'experiència del nen i educar-lo mitjançant el llenguatge, la fantasia, l'humor i la imaginació (Ortín 1996: 113-115). Com que l'Editorial Catalana va anunciar que publicaria la traducció d'*Alice's Adventures in Wonderland* quan Carner n'era el director literari, ell mateix devia decidir que calia traduir l'obra i que se n'ocuparia personalment. Cabré & Ortín van suggerir que era una aportació carneriana a la dignificació de la literatura infantil (Cabré & Ortín 1984: 121) i Albert Manent considerava que «si va triar l'obra ell mateix, ho devia decidir per gust: és molt de Carner, de traduir una obra famosa a Anglaterra, original i estranya» (Llobet 2013: 274).

2.1.2 Manera de traduir

Josep Pla afirmava haver vist Carner «traduir novel·les angleses dictant el text directament a una mecanògrafa, tot passejant, de primer raig —i a tota velocitat que permetia l'habilitat de la secretària. En el text obtingut, rares vegades s'hi havia de tocar res. Era acabat, perfecte, d'una vida i una matisació sorprenents» (Pla 1972: 247-248). Pla es devia referir a l'època que Carner feia de director literari de l'Editorial Catalana; fora d'aquesta etapa, la producció va ser força més baixa.

El poeta desdenyava que la veu del traductor quedés amagada darrere de la de l'autor, perquè en considerava el resultat un gastament de l'original i prou, i advocava

perquè es reflectís en el resultat (Carner 1984: 195). El traductor, a més, havia de ser el millor lector de l'obra i alhora crear-ne una de nova equivalent (Cabré & Ortín 1984: 123); així, havent interioritzat el sentit de l'original, mentre la traducció en servés l'esperit i no n'aigués la força, hi podia fer servir les paraules que li convinguessin sempre que el resultat fos natural.

En canvi, bona part de la crítica moderna insisteix en l'artificiositat de la prosa del Carner traductor. Xavier Pericay i Ferran Toutain trobaven que cedia sovint a la pressió de les formes originals, per la qual cosa incorria en la literalitat i el calc, els quals disfressava amb els clixés típics del noucentisme (Pericay & Toutain 1996: 270-271). Joan Sellent afirmava que «Carner és sens dubte un dels millors estilistes que ha donat la literatura catalana», amb un domini dels recursos lingüístics que «es pot qualificar d'extraordinari sense cap reserva», però que el seu estil de traducció combinava «arcaïsmes, gal·licismes, cultismes, formes dialectals i neologismes de collita pròpia», i que només desembocava en resultats feliços per la gran habilitat de Carner a l'hora d'explotar «els recursos sintàctics, rítmics i locucionals del català» (Sellent 1998: 24-25).

Seria ben sorprenent que «un dels millors estilistes que ha donat la literatura catalana», amb un «domini dels recursos de la llengua» que «es pot qualificar d'extraordinari sense cap reserva», vagi combinar en textos «arcaïsmes, gal·licismes, cultismes, formes dialectals i neologismes de collita pròpia», vagi cedir a la pressió de les formes originals i sovint vagi caure en la literalitat i el calc sense adonar-se'n. Per força n'havia de ser del tot conscient.

2.1.3 Funció de les traduccions carnerianes

Segons la teoria dels polisistemes, la traducció pot ocupar una posició central o perifèrica en un sistema literari determinat, i tant en un lloc com en l'altre pot ser innovadora (primària) o conservadora (secundària). Ara bé, la posició «normal» de la literatura traduïda tendeix a ser perifèrica, i sovint és una activitat conservadora que segueix patrons i normes establerts al centre. En una literatura subordinada o en una situació feble, però, que normalment presenta un ventall d'activitats inferior i repertori incomplet, la traducció pot ocupar el centre del sistema literari per omplir aquesta mancança i introduir-hi noves tècniques, models, temes o propostes lingüístiques. En aquestes circumstàncies, els escriptors més importants es dediquen a traslladar, cosa que en una literatura consolidada no s'esdevé (Even-Zohar 1990: 46-50). D'altra banda, anomenarem norma de traducció inicial al fet que el traductor, d'entrada, ha de triar entre seguir les normes o convencions del pol origen (*adequació*) o adherir-se

a les actives en la cultura d'arribada (*acceptabilitat*) o a les del sector d'aquesta cultura que ha d'acollir el producte (Toury 1999: 98).¹

La literatura catalana del començament del segle xx presentava trets que feien que la traducció hi pogués tenir un paper central per omplir els buits en la tradició.² Ho corroboraria el fet que els literats més representatius, com ara Carner o Riba, s'aboquessin a traduir.³ Ara bé, només s'entén que Joan Fuster afirmés que Carner hi cometia més excessos que no pas en la creació pròpia (Fuster 1964: 11-12; vegeu el punt 2.2) si pensem que, per bé que les traduccions eren una activitat central per suplir mancances, en valor literari eren perifèriques comparades amb la creació pròpia de Carner, que ocupava el centre del sistema. Respecte de la dicotomia primari/secundari, les traduccions carnerianes de l'època de l'Editorial Catalana eren clarament primàries (innovadores): des de la perifèria (en vàlua literària) del sistema miraven d'influir-ne el centre, que l'obra pròpia de Carner ocupava, amb noves capacitats expressives que s'hi podien incorporar de mica en mica.⁴ Pel que fa a la norma de traducció inicial, Carner s'orientava al pol meta, a l'acceptabilitat, però no per adherir-se a cap norma activa en la cultura catalana d'aleshores, sinó per inserir-n'hi una de nova.

Per exemplificar que l'activitat traductora de Carner era primària, seguirem Loreto Busquets i Marcel Ortín. Busquets afirmava que les traduccions i la prosa del Carner primerenc «constitueixen el camp d'experimentació per excel·lència mentre que la poesia esdevé la recollidora dels resultats allí obtinguts» (Busquets 1977: 516), que sempre havia considerat els trasllats «un terreny apte per a provatures estilístiques i lingüístiques de tota mena», que se'n servia com a «laboratori ric de possibilitats i de sorpreses» (Busquets 1984a: 24) i de transposició de sistemes forans (Busquets 1984b: 186) i que podia aprofitar la gran exuberància verbal i els calcs sintàctics freqüents per incorporar-ne una part, seleccionada, a l'obra pròpia (Busquets 1977: 519). Ortín apuntava que el virtuosisme estilístic de Carner arribava a l'extrem en les traduccions (Ortín 1996: 23) i que les del període de l'Editorial Catalana eren «experiments estilístics molt vinculats amb la reforma lingüística: tot beneficiant-se'n, n'exploraven les possibilitats i els límits» (Ortín 2002: 124).

1. El traductor normalment no es decanta del tot per un sol pol, però en un contínuum entre tots dos es pot situar en la banda de l'adequació o en la de l'acceptabilitat.

2. Per exemple, més de la meitat de l'obra de creació publicada a l'Editorial Catalana eren traduccions (Llanas & Pinyol 2011: 77-80).

3. Segurament, ser autor amb obra pròpia atorgava a Carner més llibertat per invertir la tendència normativitzadora de les traduccions respecte dels originals (Molines Galarza 2021: 33-34). Hi devia ajudar la situació de la llengua, amb la normativa incipient i la necessitat de buscar-ne el límit de les capacitats expressives.

4. Cal esmentar aquí que les traduccions gestades en l'època de l'Editorial Catalana, com l'*Alicia*, van tenir, a més, el paper de difondre la reforma fabriana.

Pel que fa a les aportacions que segueixen la teoria dels polisistemes, en destaquem la de Ferran Toutain i la de Josep Marco. Toutain afirmava que si es considera la traducció una activitat literària no central, s'entén per què Carner la va fer servir preferentment per assajar el nou concepte de llengua literària. Era igual que hi apareguessin gal·licismes, anglicismes, castellanismes, arcaïsmes, neologismes o localismes si la barreja «feia el producte final prou estrany per semblar pur» (Toutain 1997: 65-66). Remarcava que «la funció que Carner assigna a la llengua de les traduccions té una clara prioritat sobre qualsevol altra consideració» (Toutain 1997: 66) i acabava l'article sostenint que la finalitat d'aquelles traduccions era integrar-se en el sistema literari català per divulgar-hi un estil que seguia les normes d'acceptabilitat del noucentisme (Toutain 1997: 70).

Marco considerava que literàriament les traduccions carnerianes tenien una importància i consideració intrínseca inferior a la dels originals, però que eren un espai primari per experimentar-hi noves formes expressives i models estilístics i promoure'ls (Marco 2000: 33). Les traduccions carnerianes no buscaven el rigor en les equivalències,⁵ sinó promoure, divulgar i canoïtzar els usos lingüístics o trets estilístics que configuren el model de llengua noucentista. En la norma inicial, s'orientaven al pol meta, a la funció que havien de tenir en el sistema literari català, però no buscaven encaixar-les en els estils imperants: en volien crear un de nou. Així, no és estrany que Carner, per provar d'incorporar noves formes expressives, caigués sovint en el calc lèxic i gramatical, que més que una concessió a l'original eren una manera d'allunyar-se'n (Marco 2000: 34-35).

2.2 LA CRÍTICA DE LA POSTGUERRA I EL CARNER TRADUCTOR

Les ressenyes coetànies a les traduccions són extremament elogioses; en la segona etapa, que coincideix amb la normativització fabriana, es destaca per sobre de tot l'aportació lingüística, com veiem en Carles Riba: «L'època actual del català serà designada amb el nom de Josep Carner, perquè el seu estil passa tota la història del català, no feta, sinó fent-se en curs de creació» (Riba 1985: 253). Cal esmentar, però, que Josep Farran i Mayoral, enmig de lloances, gosava afirmar que trobava *Una cançó nadalenca* «potser massa respectuosa amb certes formes i moviments d'estil anglesos»

5. Per exemple, en normes de traducció actuals, més enfocades al pol origen, es busca l'equivalència d'estil entre l'original i la traducció i l'equivalència d'efecte en el lector. Generalment, aquestes equivalències Carner no les buscava.

(Farran i Mayoral 1918: 128). L'única crítica coetània a la publicació de l'*Alicia*, de Tomàs Garcés l'any 1928, altament laudatòria, afirmava que «cada dificultat de l'original hi és vençuda a consciència. Jocs de paraules, diàlegs vivacíssims, versos descabdellats, troben l'àgil traductor que calia» (Garcés 1928: 1).

En les ressenyes de la postguerra franquista, que són les que més podien haver influït en la correcció, el 1959 C. A. Jordana, que afirmava que llegir les traduccions carnerianes era «una delitosa recerca de relacions entre idiomes i un apregonament del coneixement del català», va ser el primer crític d'afirmar que s'hi podia distingir clarament la veu del poeta (Jordana 1959: 195-197), cosa que, com hem vist, Carner mateix considerava un mèrit.

L'any 1964, en aparèixer *David Copperfield*, lliurada més de trenta anys abans,⁶ Joan Triadú afirmava que als versats en els altres Dickens carnerians «no els vindrà de nou, en llur estima de la llengua, la tranquil·la audàcia sostinguda d'un estil inventat de cap a cap», però que els lectors nous podrien «quedar esbalaïts davant el català indescriptible d'aquests tres volums del millor Dickens i del millor Carner», i els podria fer l'efecte que la traducció era «indeguda» (Triadú 1964: 46); per tant, admetia implícitament que era «una traducció feta amb els criteris i les capacitats d'un altre moment històric, amb un altre horitzó d'acceptabilitat» (Ortín 2002: 142-143). Havent cobert Triadú el flanc lingüístic, Joan Oliver, l'any següent, en va cobrir el de la fidelitat: «Quan [Carner] tradueix, traeix; traeix a fi de bé, s'entén, a profit de l'autor i dels lectors; no se'n sap estar.» (Oliver 1965: 20).

El 1964 Joan Fuster afirmava que les traduccions carnerianes eren «autèntics monuments de la llengua». El poeta «havia reeixit a crear prodigis idiomàtics d'una esplèndida delicadesa o d'una fastuositat sense precedents», tot i que s'arriscava a tancar-se en la tècnica i a «derivar cap a refinaments expressius d'estructura cada cop més complexa», i tendia com més va més als «recursos insòlits, a la metamorfosi brillant dels residus polars, a les invencions enlluernadores». A *David Copperfield*, «la manipulació “estètica” del català aconsegueix una riquesa de registres inesgotable. En poques ocasions haurà estat sotmesa una llengua a un tracte “literari” de rendiments tan fabulosos» (Fuster 1964: 11).

Comparant *Les bonhomies* i *David Copperfield*, Fuster va establir la diferència lingüística entre la prosa de creació i la de les traduccions, amb els experiments lingüístics de la segona: «Pràcticament, Carner només es permet aquesta escapada als “excessos” quan tradueix». Pronosticava que els lectors futurs «s'acostaran al *David*

6. Les crítiques del *David Copperfield* són coetànies a la publicació, no pas a la traducció.

Copperfield carnerià, no tant per llegir Dickens, com per llegir Carner: o millor encara, per llegir l'idioma de Carner» (Fuster 1964: 11-13).

L'any 1968 Maurici Serrahima exposava que la generació postnoucentista, en general, no havien volgut seguir el model de llengua de Carner per massa literari, sinó una prosa més acostada al llenguatge parlat (Serrahima 1968: 812).

Justament acabem les ressenyes per Albert Manent i la seva biografia de Carner, de l'any 1969. Considerava que les versions fetes entre el 1918 i el 1921 li van bastir «l'escambell de gran traductor» (Manent 1969: 185) i definia la llengua que hi havia fet servir així:

El català modern s'eixampla i s'afina encara més amb aquesta altra aportació del geni lingüístic i literari del poeta. El seu enginy creador i el seu do per reabsorbir ben naturalment dins la llengua d'ús comú arcaïsmes, dialectalismes i neologismes (emprats com si ja fossin català de sempre) fan de les seves versions un prodigi, de vegades «gòtic», on la mateixa fluència i els esculls de la traducció el forcen a «inventar» girs, modismes, fórmules sintàctiques que encaixen perfectament dins el geni de la llengua. (Manent 1969: 185-186)

A la biografia, Albert Manent també hi va tractar de l'*Àlicia en terra de meravelles*, per bé que lacònicament. Com ja hem dit, hi afirmava que era «una traducció massa barroca per a infants» (Manent 1969: 247). Per tant, ell, que coneixia fil per randa les traduccions carnerianes i que en devia haver llegit totes les crítiques de la postguerra, volia evitar que els lectors nous poguessin «quedar esbalaïts davant el català indescriptible d'aquests tres volums del millor Dickens i del millor Carner», que deia Triadú; que trobessin que derivava «cap a refinaments expressius d'estructura cada cop més complexa», que deia Fuster, i devia voler estalviar a les noves generacions el prodigi «gòtic» i la barreja d'arcaïsmes, dialectalismes i localismes que segons ell mateix les conformaven.

3. ALBERT MANENT I *ALÍCIA EN TERRA DE MERAVELLES*

3.1 LA LLENGUA LITERÀRIA

Albert Manent (1930-2014), fill del poeta Marià Manent, es va llicenciar en Dret i, a les acaballes del franquisme, en Filologia Catalana, i de seguida es va decantar per la historiografia literària; en destaquen les biografies de Carles Riba (1963), Josep Carner (1969), Jaume Bofill i Mates (1979), J. V. Foix (1992), Marià Manent (1995) i Tomàs Garcés (2001), i una sèrie de volums dedicats a semblances d'escriptors, polítics, activistes, clergues i professionals. Va ser un dels activistes culturals catalans més importants de la segona meitat del segle xx.

Lingüísticament, Manent es considerava un noucentista deslligat dels orígens que volia escriure dignament sempre que es llegís bé: «Segueixo la norma noucentista, però no segueixo mai l'estil orsià ni el d'algunes obres de Carner» (Llobet 2013: 272). Va aprendre a corregir al costat del pare, influència que no tenim elements per valorar, i es declarava deixeble de Bartomeu Bardagí i d'Eduard Artells (Llobet 2013: 272-273), cosa que implica, d'entrada, combregar amb els postulats sobre la llengua literària de Ramon Aramon, força restrictius i tendents al cultisme i a l'arcaisme (Solà 1977: 114-115; 130). Manent mateix admetia que Aramon era intransigent, representava l'ortodòxia lingüística més estricta i la mantenia amb l'ajut d'Artells (Manent 1993: 243), però les circumstàncies feien difícil evitar l'estil personalista i els partidaris del català *light* i els membres de l'Institut que feien «aigües en qüestions de l'idioma» validaven un model de llengua literària massa rígid (Manent 1999: 34-35).

El que hem vist arrengraria Manent amb el corrent «oficial». Tot i això, el 1957 escrivia a Carner que acatava l'autoritat de l'IEC a causa del «setge de la llengua», cosa que impedia d'introduir-hi canvis, però que ja considerava alguna de les solucions de Fabra inferiors a les proposades posteriorment (Manent & Medina 2002: 134). A més, el 1962, a *Serra d'Or*, hi argumentava la necessitat de crear literatura popular en català, per més que els textos no fossin sinó «escrits paraliteraris», per proporcionar als nens, sense escola en català, els textos bàsics per mantenir i difondre l'idioma, com ara novel·les policíiques, biografies o llibres de quiosc (Manent 1962: 30). També lamentava que hi hagués escriptors que s'acostessin volgutament al castellà per por que el lector no entengués el text, cosa que comportava «una reducció de vocabulari, un bandeament de modismes típics, una extorsió de la sintaxi», i contraposava aquest grup als qui Fabra havia anomenat «els descastellanitzants a ultrança i els arcaïtzants exagerats». Segons Manent, calia trobar «el tercer camí entre la fossilització i el deïxament», mantenint, però, les regnes tibants a causa de les circumstàncies (Manent 1962: 30-31). Les afirmacions de Manent ens fan pensar, doncs, en un home de visió força més àmplia que no pas els seus mestres.

3.2 LA CORRECCIÓ D'ÀLÍCIA EN TERRA DE MERAVELLES

El 1952 Josep M. Cruzet demanava a Carner permís per editar-li a la Selecta algunes traduccions publicades a l'Editorial Catalana. Li avançava, però, que no volia ajornar-ne la publicació fent-les-hi revisar i corregir, sinó que se n'encarregarien ell mateix i Marià Manent, el qual, segons Cruzet, opinava que no calia que el poeta hi

esmerçés gens del temps que havia de dedicar a les *Obres completes*, perquè l'essencial era posar els trasllats a l'abast del públic i prou (Manent & Medina 1995: 247). Al cap de pocs dies Marià Manent confirmava a Carner les paraules de Cruzet sobre les traduccions: «No cal que us preocupeu de revisar-les, perquè us prendria molt de temps. Convé que dediqueu els vostres lleures a la revisió de les obres originals, perquè ben aviat puguem publicar-les» (Manent & Medina 2002: 67). Per tant, com que Marià Manent volia que Carner esmerçés tot el temps que calgués a revisar l'obra pròpia, mentre que les traduccions no calia ni que les revisés personalment, situava la primera al centre del sistema literari i la segona, a la perifèria.

A l'hora de corregir *Alicia*, Albert Manent no va consultar l'original anglès: «Vaig confiar que Carner en sabia prou per no haver de dedicar-me a comprovar la traducció. Carner és or, i, per tant, no passava res si en la traducció hi havia cap bada; no filàvem tan prim» (Llobet 2013: 273), la qual cosa contrasta amb la diligència, la sol·licitud i el mirament amb què ell mateix havia repassat fil per randa tots els poemes de Carner a l'hora de preparar-ne la publicació (Manent & Medina 2002: 112, 117-118, 124). Només tenint en compte que consideraven les traduccions producció secundària, s'entén que els carnerians més devots gosessin corregir-lo sense escarafalls.

A *Alicia*, Albert Manent hi va fer servir una llengua adreçada a un lector català corrent. Els canvis «només pretenien millorar el text, fer-lo més agradable, llisquent i llegívol» (Llobet 2013: 274). Així, seguia la línia que ell mateix havia traçat a *Serra d'Or* el 1962 i es desmarcava clarament d'Aramon i Artells, que no haurien abaixat el registre de cap text fos quina fos l'edat a la qual anés adreçat.

Manent considerava Carner massa autoexigent i havia mirat d'aplicar aquesta mateixa exigència esmenant *Alicia*, en què «corregia pensant sempre en el que em semblava que hauria fet Carner, i diria que haguera estat d'acord amb el 90% de les esmenes» (Llobet 2013: 273). Com a detall final afegirem que, tot i que Manent sostenia que Carner «no és un desconegut o un tercera fila, als quals pots canviar el text de punta a punta» (Llobet 2013: 272), la gran quantitat d'esmenes ens fa pensar que l'objectiu principal de la correcció era canviar tot el que calgués perquè el text fos més llegidor sense perdre (del tot) l'esperit carnerià, i es pogués vendre amb el nom del traductor, ben llaminer, a la coberta. Podríem dir que la correcció aplicava un criteri de transparència, de facilitar la lectura, i, per tant, les possibles vendes, i bandejava opcions que les podien dificultar (Venuti 1995: 286-287).

A la introducció hi hem vist que, segons Manent, l'objectiu de la correcció era desbarroquitzar. Al punt següent hi veurem què considerava «barroc» i com va retocar un text tan refistolat.

4. CORPUS

Al corpus hi hem consignat variants substancials d'esmenes no normativitzadores (Martínez-Gil 1997: 190)⁷ que tenen a veure amb desbarroquitzar, entre l'edició del 1930, que va servir de base a Albert Manent, i la del 1973. Per raons d'espai, només consignem els casos que ens han semblat més representatius.

A l'esquerra de cada entrada hi ha el lema, que hem escrit en la forma que apareix en el diccionari i que extraiem de l'edició del 1930.⁸ Quan en algun cas, escadusser, hem decidit introduir-lo per la forma flexionada, ho hem especificat. Excepcionalment, per evitar confusions en algun lema, hi hem introduït l'accepció a què ens referim.⁹ A continuació, hi ha la solució de Manent, que pot ser de més d'una per lema, i que pot anar seguida d'una xifra entre parèntesis, que indica la quantitat d'ocurrències quan n'hi ha més d'una. Manent mateix va reconèixer que hi havia tantes esmenes a fer que de vegades fluctuava i no corregia sistemàticament (Llobet 2013: 276); quan tenim dades dels cops en què Manent va deixar de corregir algun element que sí que havia esmenat en un altre lloc, entre parèntesis anotem la quantitat a la dreta del lema.¹⁰ Després del lema i de la solució de Manent, a cada entrada hi ha un comentari sobre l'esmena. En els comentaris, ens hem servit del *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana* (d'ara endavant, *CTILC*),¹¹ del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (d'ara endavant, *DECat*), del *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* (d'ara endavant, *DIEC*), del *Diccionari general de la llengua catalana* (d'ara endavant, *DGLC*)¹² i del *Diccionari català-valencià-balear* (d'ara endavant, *DCVB*).

Per als primers set punts del corpus ens hem basat en categories gramaticals: substantius, adjectius, verbs i locucions verbals, pronoms, determinants, adverbis i locucions adverbials, preposicions, i conjuncions i locucions conjuntives; la categoria gramatical l'hem dilucidada a partir de l'edició del 1930. L'últim punt aplega esmenes que no hem pogut encabir en cap dels apartats anteriors i que corresponen a simplificacions i, en algun cas, a supressions de grans fragments. Excepcionalment, en algun

7. No hi hem consignat, per exemple, els canvis en les ocurrències que té *apretar*.

8. Evidentment, no podem assegurar que entre l'original de Carner i el text que es va publicar no hi vagin poder haver badades, intervencions del corrector i/o de l'editor.

9. Per exemple, al lema *llevar* hi hem afegit que tots els canvis són de l'accepció 'treure'.

10. Per exemple, Manent va canviar 26 cops *ésser* per *ser*, però va mantenir *ésser* 32 vegades.

11. Ens sembla que el *CTILC* aplega una mostra de textos prou significativa. Les dades, del primer d'agost del 2022, es donen tenint en compte la flexió completa: en el cas de substantius i d'adjectius, de gènere i nombre; en el dels verbs, de temps, mode, nombre i persona.

12. Edició del 1968, la més acostada a la correcció de Manent.

cas no hem seguit l'estructura d'entrades per lema i hem agrupat uns quants exemples per facilitar la tasca del lector.¹³

4.1 SUBSTANTIUS

En les esmenes en substantius, hi trobem, a part d'arcaïsmes eliminats, una de les perles de la correcció: que Manent vagi substituir *ordinari* per *recader*.

disputació → *picabaralla*. Segons el *DECat*, *disputació* havia quedat arraconada (Coromines 1986: 632). Al *CTILC*, en Carner no són productives ni *disputació* ni *picabaralla*, però en total la segona és molt més freqüent: hi ha una ocurrència carneriana de la primera (de 15) i dues de la segona (de 134).

endemig → *temps*. La solució *endemig* sembla una marca d'estil de Carner: de 122 aparicions al *CTILC*, 30 són d'ell. L'ocurrència del text, a més, no forma part de la locució *en l'endemig*; fora d'aquesta locució, al *CTILC* només hi ha aquest exemple de l'*Alicia* i un de Martí i Pol. La solució, doncs, sembla una invenció carneriana.

ordinari → *recader*. Manent afirma que va introduir aquest canvi perquè, segons ell, la gent de ciutat ja no sabia què era, un ordinari (Llobet 2013: 276); es tracta de l'única ocurrència lèxica en què el corrector, conscientment, va canviar una forma normativa per un castellanisme no normatiu.¹⁴

serpent (10) → *serp*. Actualment *serpent* es circumscriu a l'àmbit literari (Coromines 1987: 836); Manent en va canviar per *serp* una ocurrència d'11, potser més per evitar repeticions que no pas per desbarroquitzar. Segons el *CTILC*, Carner feia servir predominantment *serpent* (37 presències contra 10).

surt → *bot*. En l'accepció de 'bot', *surt* és al *DCVB*, en un exemple del 1920 de Joaquim Ruyra, però no al *DIEC* (ni al *DGLC*). Tot i que el canvi pot tenir relació amb substituir una solució «anormativa», l'hem inclòs com a forma poc comuna.

testa (2) → *cap*. Segons el *DECat*, en llenguatge col·loquial *testa* és quasi del tot mort (Coromines 1988: 464).¹⁵ Al *CTILC* hi trobem que Carner s'inclinava molt més sovint per *cap* (915 aparicions contra 111). Entre que la forma agonitzava i que no era ni la preferent de Carner, se'n van esmenar una tercera part.

13. Per exemple, hem agrupat diverses locucions adverbials en l'entrada «agrupacions lèxiques temporals».

14. Joaquim Mallafre, en la ressenya «Una traducció de l'anglès. Carner en terra de meravelles», va posar justament aquest exemple, que no sabia que era de Manent, per destacar que Carner havia acceptat mots no normatius (Mallafre 1984: 59).

15. Gosariem dir que en central és mort del tot.

un poc → *una mica*. Hem considerat el sintagma nominal en conjunt; per això, l'esmena és a substantius. Al *CTILC*, Carner hi té 90 exemples de fragments amb *un poc* i 355 amb *una mica*, seqüència molt més comuna en català central.

4.2 ADJECTIUS

De les esmenes en adjectius, en destacariem que van desaparèixer alguns usos recurrents de Carner, com *bella* anteposat o un cas de sufix en *-ívol*.

acaramullat → *apilotat*. Podríem atribuir aquesta modificació al desig d'eliminar solucions no corrents en català central. Al *CTILC*, la primera només hi té 2 aparicions carnerianes (de 24), mentre que la segona, 3 (de 96), així que no són gaire productives.

bell (1) → *bo*. Es va substituir una de les dues aparicions de *bell* (*bella estona*, a l'original) prenominal, ús molt car en Carner.

clos → *tancat*. El verb *cloure*, havent perdut la batalla contra *tancar*, ha quedat arraconat a matisos especialitzats (Coromines 1981: 772), de manera que Manent va canviar el primer (en aquest cas, un participi convertit en adjectiu) pel segon.

errívol → *entremaliat*. El sufix *-ívol*, element que s'associa al poeta, potser va desaparèixer perquè carnerieja massa. Al *CTILC*, *errívol* hi té 123 aparicions (11 de Carner), i *entremaliat*, 279 (4 de carnerianes).

junyit → *agafat*. Oralment, *junyir* (al text original, «braç junyit») ja només es sent en parlar d'animals de càrrega o de llaurar (Coromines 1984: 922). La solució de Manent és molt més freqüent.

llisquent → *relliscós*. Es va seguir la tendència del català central de reemplaçar *lliscar* i derivats per *relliscar*, que ha fet que el primer verb i derivats només es mantinguin en la llengua literària (Coromines 1985: 220-221). Al *CTILC*, la tendència global afavoreix *relliscós* (145 a 110), però Carner feia servir més la primera forma (10 ocurrences a una). Per tant, el resultat ens allunya de la llengua del poeta.

roges (1)¹⁶ → *vermelles*. Potser en la substitució no hi pesava tant eliminar una forma no productiva en central com evitar la cacofonia: a la frase també hi apareixen *roser* i *roses*.

16. Hem mantingut el femení original perquè la cacofonia amb *roses* es vegi millor.

4.3 VERBS

Entre els aspectes destacats dels verbs hi ha l'asistematicitat de Manent¹⁷ i la tendència de substituir formes que no pertanyen al central (amb el contraexemple *escatir*) i cultismes.

capténir-se → *fer* / *preocupar-se*. El *DECat* afirma que *capténir-se*, molt viu en català antic, modernament es fa servir poc (Coromines 1988: 421);¹⁸ les ocurrencies del text es van solucionar amb *fer* i *preocupar-se*, verbs molt més usuals. Al *CTILC* hi ha 301 *capténir-se*, 19 dels quals són de Carner.

dar (9) → *donar* (11). Segons el *DECat*, *donar* s'ha convertit en sinònim de *dar* i l'ha anat arraconant fins a convertir-lo en defectiu (Coromines 1982: 23). El resultat de la correcció és proporcional al de Carner al *CTILC*: 629 *dar* i 726 *donar*. El retrocés de *dar* devia provocar que Manent s'estimés més una forma més general.

davallar (2) → *tornar*. El verb *davallar* ha desaparegut del llenguatge oral en favor de *baixar* a tot el català oriental i a la majoria del Principat (Coromines 1995: 35); aquí s'hi va introduir *tornar* pel context.

demanar ['preguntar'] (2) → *preguntar* (15). El verb *preguntar*, d'origen castellà, es va anar introduint perquè de vegades *demanar* podia produir malentesos (Coromines 1985: 785); de les 17 aparicions de *demanar* en aquest sentit, només en van quedar 2. Tot i que en aquesta accepció tots dos verbs són corrents en central, en altres dialectes *demanar* hi és predominant, de manera que el canvi «castellanitza» i «barcelonitza» el text una mica.

eixir (2) → *sortir* (8). El verb *eixir* devia ser general a tot el territori fins a una època força recent, però *sortir*, verb molt fort en central, l'ha deixat antiquat a Barcelona, i el fenomen es va estenent a la resta del domini (Coromines 1985: 253-254). Al *CTILC* hi trobem 321 *eixir* i 155 *sortir* carnerians. Manent hi va invertir la preferència, segurament pensant en lectors del central.

engegar-se (1) → *començar* / *sortir rabent*. El verb no apareix en forma pronominal ni al *DIEC*, ni al *DGLC* ni al *DCVB*; per tant, en aquesta accepció «anormativa», el consignem com a creació carneriana. Com que se'n va conservar una ocurrencia, el canvi no es pot deure a la normativa.

(*entre*) *mesclar* → *barrejar*. La forma *mesclar* havia deixat de pertànyer a l'ús comú de la majoria del Principat després de l'edat mitjana, quan *barrejar* n'havia adquirit el

17. Segons Manent mateix, la correcció partia d'un criteri d'equilibri, en què volia modernitzar el text, però deixar-hi de tant en tant formes antigues perquè el lector sabés que existien (Llobet 2013: 275).

18. Gosariem dir que ha desaparegut del català no literari.

significat i s'hi havia superposat (Coromines 1985: 622). Al *CTILC* hi ha més exemples carnerians d'(*entre*)*mesclar* que de *barrejar*, 26 a 9, però el total, 982 a 3.704, és ben favorable al segon. Manent devia pensar en lectors del Principat.

escatir → *adonar-se*. El *DCVB* redueix geogràficament *escatir* a Barcelona i Girona. Si fos així, Manent haguera eliminat una forma del central que devia considerar poc general.

esdevenir(-se) (1) → *passar* / *fer-se* / *tornar-se*. Es van canviar dos *esdevenir-se* i un dels dos *esdevenir* per verbs de registre estàndard.

emprar → *usar*. Segons el *DECat*, *emprar* va tornar a la llengua literària cap al 1910 (Coromines 1982: 305); Manent el devia trobar massa literari. Al *CTILC* *emprar* hi té 36 ocurrences carnerianes, *usar*, 33; *fer servir*, 5, i *utilitzar*, 3.

haver esment → *adonar-se*. En la llengua de la Renaixença encara s'hi feien servir les locucions verbals amb el substantiu *esment* (Coromines 1990: 584). Ara bé, fora del registre literari, aquestes formes s'han perdut; i es van substituir per altres de més corrents.

llevar ['treure'] (3) → *treure* (5). Segons el *DECat*, *llevar* en el sentit de 'treure' continua molt viu al País Valencià, per bé que al Principat s'ha debilitat (Coromines 1985: 584). Manent va preferir la solució més corrent al Principat.

mostrar → *ensenyar*. En la llengua familiar del nord del domini, es prefereix *ensenyar* a *mostrar* (Coromines 1985: 814); per contra, la distribució d'exemples carnerians al *CTILC* afavoreix *mostrar* (216 a 91). Manent devia anar en la direcció que apunta Coromines, tot i que ens sembla que ara la situació s'ha capgirat.

muntar → *pujar*. En central modern, *muntar* només s'aplica a construir certs objectes mecànics i a pujar a una cavalcadura (Coromines 1985: 838); per aquest motiu es devia convertir en *pujar*.

parar esment → *escoltar* / *fer cas*. El comentari és igual que el de l'entrada *haver esment*.

pegar ['fer' / 'clavar'] → *fer* (2) / *clavar* (5). En el sentit del text, *pegar* ha perdut radi semàntic i fraseològic en central (Coromines 1986: 372), cosa que devia influir en Manent. Cal esmentar que el fragment *pegar un bot* es va convertir una vegada en *fer un bot* i quatre en *clavar un bot*.

perdre d'esguard (3) → *perdre de vista* (3). El *DECat* apunta que *esguard* només es conserva en català literari (Coromines 1984: 701). Trobem que en les locucions que forma passa igual, així que el canvi abaixa el registre. Sembla una invenció carneriana: 4 de les 5 ocurrences de la locució al *CTILC* són del poeta.

reparar → *veure* (3) / *adonar-se* (3) / *fixar-se*. Segons el *DECat*, en el sentit d'observar, notar', *reparar* és popular en central (Coromines 1986: 270). Pensem que

en l'època de la correcció ja només era propi de la llengua literària; per això, Manent el devia esmenar.

romandre (1) → *quedar* / *ser*. El verb *romandre*, que Carner feia servir força (180 ocurrences al *CTILC*), té un ús molt restringit en el llenguatge parlat de tot el territori continental (Coromines 1987: 414). Es va convertir un cop en *quedar*, un en *ser* i se'n va mantenir un altre.

sotjar → *espiar* (5). La solució *sotjar*, que no es sent a Barcelona (Coromines 1988: 120), es va convertir en *espiar*. Al *CTILC* hi veiem que Carner feia servir molt més la primera, 78 cops (de 541), que la segona, 18 (de 1.081). Així, el canvi «descarnerieja» el text i alhora l'adapta als usos de la capital.

vociferar → *cridar* / *escriidassar*. Es va canviar *vociferar* per *cridar* i *escriidassar*, potser perquè el primer mot és poc usual. Al *CTILC* hi té ben poques ocurrences, tant de Carner mateix, 4, com en total, 82.

4.4 PRONOMS

Les esmenes relacionades amb els pronoms inclouen dos dels símbols de la llengua literària (post)noucentista, *hom* i *quelcom*. Excepcionalment, hi ha una entrada que no encapçala cap lema: els canvis de tractament. Tot i que formalment no haurien de formar part del corpus perquè afecten la morfologia, ens han semblat una manera de desbarroquitzar prou rellevant per explicar-la.

hom (6) → θ (2). Majoritàriament, els *hom* es van respectar. Al *CTILC* hi té 938 ocurrences carnerianes. Pensem que Manent no en va gosar eliminar gaires perquè els devia considerar un tret insubstituïble del llenguatge de Carner, i, per extensió, de tota una època.

què → *quin* (3). Es va substituir el pronom interrogatiu *què* per *quin* davant substantiu (a l'original hi diu, per exemple, *què cosa*). Així, es va desbarroquitzar eliminant un arcaisme.

quelcom (2) → *alguna cosa* (3) / *no sé què*. De les sis ocurrences al text del *quelcom* pronominal, una tercera part en va caure. Al *CTILC* hi ha 114 *quelcom* carnerians que fan de pronom, de 5.259 ocurrences totals. Manent el devia considerar massa prominent per eliminar-lo del tot.

tractament → Manent va canviar el tractament de *vós* a *tu* quan la germana de l'Àlicia se li adreça i quan l'Àlicia s'adreça a la seva gata.¹⁹

19. En canvi, Manent no va esmenar que l'Àlicia es tractés de *vós* a si mateixa, «Hauríeu d'averkonyir-vos de vós», fragment que Xavier Pericay & Ferran Toutain (1996: 64-65) van blasmar.

4.5 DETERMINANTS

De les esmenes de determinants, en destaquem les dels possessius, sobretot dels àtons, que molt majoritàriament es van convertir en tòncics o van desaparèixer. Per oferir una visió més panoràmica, ens ha semblat oportú no entrar-los pel lema i agrupar-los.

aqueix (3) → *aquest* (21). Manent va acostar el text al català central convertint el sistema de demostratius terciari en un de binari. De les 24 ocurrències que té *aqueix*, 21 es van convertir en *aquest*. Ara bé, no va estendre aquesta simplificació a altres categories gramaticals: va conservar els cinc *ací* del text i tres *allí*.

possessius àtons → possessius tòncics / θ . Força possessius àtons, d'ús actual restringit a una fraseologia prefixada, es van convertir en tòncics o es van eliminar directament. D'àton a tònic, hi trobem *ma* (2),²⁰ *llur* (4), *son* (8), *vostre* (2). Les suppressions es reparteixen entre *llur* (13), *son*, *vostre*, *meu*. De *llur*, un altre dels símbols del model de llengua (post)noucentista, Manent en va mantenir 8.

seu → θ (32). La quantitat de possessius de tercera persona que Manent va considerar sobrerera puja força.

4.6 ADVERBIS I LOCUCIONS AMB VALOR ADVERBIAL

El punt d'adverbis i locucions de valor adverbial és tan extens que ens hem permès aplegar les agrupacions lèxiques locatives, les quantitatives i les temporals.

adverbis o agrupacions lèxiques locatives → Es va convertir un cop *allà* en *hi*, en l'única esmena en què Manent va substituir locatius per pronoms febles. D'altra banda, *allí* i *cap allí* van desaparèixer una vegada cadascun.

agrupacions lèxiques quantitatives → La forma *qui-sap-lo* es va convertir un cop en *molt*, un altre en *encara més* i la tercera ocurrència es va suprimir. Per alleugerir el text, *molt en molt* es va reduir a *molt*, *gens ni mica* a *gens* i *molt massa* a *massa*; *poc ni gaire* va passar un cop a *pas* i es va suprimir dos cops, i es van eliminar les dues ocurrències de *en gran manera*.

agrupacions lèxiques temporals → Es va convertir *a la darrera* en *a l'últim* i *al final*; *al plegat* i *al mateix temps* en *alhora*, canvi que correctors com Artells recomanaven (Artells 1969: 28-29); *al següent instant* i dos cops *a l'instant següent* van passar a *tot seguit*. Una altra locució freqüent en Carner, *de bell nou*, s'esmena un cop de dotze en *una altra vegada*. La locució *del començ a la darrera* es va convertir en *del*

20. Poden ser tant en singular com en plural.

començament al final; i *per algun temps* va passar dos cops a *una estona* i un a *durant un cert tros*. Es van suprimir dos *per espai de*, i un *d'un plegat, tot seguit, tot el temps, cap a aquell temps, un minut o dos*.

ça com lla (1) → θ (2). Sembla una altra solució molt cara a Carner: de 36 ocurrences del CTILC, 14 són d'ell. Manent en va deixar un.

d'allò més (10) → *encara més / ben / una bona* / θ (3). És una locució molt comuna en Carner: de 1.223 aparicions al CTILC, 52 són seves. De manera que, de les 15 del text, Manent en va conservar dos terços.

dubtosament → *dubtant*. L'adverbi *dubtosament* no ha fet fortuna: al CTILC l'única aparició carneriana és la del text i només n'hi ha 20 en total. En canvi, el gerundi és ben corrent.

en una llambregada → *amb una mirada*. Sembla un invent carnerià: les tres ocurrences del CTILC són d'ell. Així, Manent va triar una solució molt més comuna.

endarrera → *enrere*. Segons Coromines, *endarrere* i variants s'ha anat imposant a *enrere* fora del domini valencià (Coromines 1986: 264); per tant, Manent devia pensar en lectors principatins.

fora d'esguard (2) → *lluny*. També sembla una invenció de Carner: al CTILC només hi té quatre aparicions, totes del poeta (tres són de l'Àlicia).

pas (27) → θ (8). Manent explicava que havia suprimit molts *pas* per alleugerir (Llobet 2013: 275). De tota manera, en va deixar tres quartes parts.

quelcom → *una mica*. Es va substituir un *quelcom* adverbial; de 312 aparicions al CTILC, només dues són de Carner. Manent devia trobar la construcció massa marcada.

talment → *justament* / θ (5). En el canvi hi deu tenir a veure que no hi ha cap de les accepcions que concordi amb la més habitual, 'de tal manera'. Així, devem trobar la intenció de desfer-se d'una accepció poc freqüent.

tanmateix → θ . En va caure un *tanmateix* adversatiu, que només pertany a la llengua literària.

verament → *veritablement* / θ . Al CTILC hi ha 1.295 *verament* i 1.956 *veritablement*, però la dada més significativa és que de la primera forma n'hi ha 90 de carnerians, mentre que de la segona només 2. Per tant, el text es va «descarneriejar» força.

4.7 CONJUNCIONS I LOCUCIONS CONJUNTIVES

En aquest apartat veurem els canvis en conjuncions. Els més importants tenen a veure amb solucions obsoletes fora dels registres literaris més alts.

a desgrat de → *malgrat*. El DECat apunta que *a desgrat de* és més original i tradicional que *malgrat* (Coromines 1984: 624), però en la llengua escrita actual la

segona té força més vitalitat que la primera, contràriament a l'ús de Carner, que al *CTILC* hi té 17 ocurrences a 4 a favor de la primera.

baldament (2) → *encara que* (2). La conjunció *baldament* va passar a *encara que* en la meitat de les ocurrences. Al *CTILC*, en Carner l'ús és força semblant (105 de la primera per 155 de la segona), però la diferència en ocurrences totals és molt substancial (769 a 26.369); la concessiva original només es conserva en els registres més alts de la llengua.

car → *perquè*. Segons el *DCVB*, *car* és un arcaisme que s'ha fet ressuscitar en la llengua literària moderna. Es va substituir per la causal més comuna.

de manera que → \emptyset . La supressió es devia deure a la voluntat d'alleugerir el text.

ensems → *mentre*. El *DCVB* qualifica *ensems* de «paraula inusitada en el llenguatge quotidià» i «arcaisme adoptat en la llengua literària moderna». Per tant, és un objectiu clar en un procés de desbarroquització.

mes (1) → *però* (2). Per bé que tots els diccionaris sancionen *mes* com a conjunció, la qualificació «millor *però*», explícita al *Diccionari ortogràfic* i implícita per a molts professionals de la llengua, en condicionen l'ús. Manent en va deixar un, de *mes* conjuntiu, de manera que el donava per bo.

per ço com → *perquè* (2). Igual que *car*, *per ço com* va esdevenir *perquè*, la conjunció causal més freqüent en català modern. Tot i la tirada evident que Carner hi tenia (de 141 ocurrences al *CTILC*, 31 eren d'ell), l'arcaisme va desaparèixer.

4.8 SIMPLIFICACIÓ D'ESTRUCTURES

Aquest punt aplega un grapat de construccions que no hem pogut classificar en els altres apartats i que, sovint amb la substitució i la supressió alhora, simplifiquen estructures.

Els dos primers canvis miren d'evitar redundàncies: *dir-se a si / ella mateixa* es va reduir a *dir-se* 21 cops, i *pensar per a si (mateixa)* va quedar en *pensar* 5 vegades. En les simplificacions, *fer per manera de* té un contingut semàntic força baix i Manent la va substituir en 7 ocurrences per fer-la més concisa; *en tanta de manera*, construcció amb les mateixes particularitats que l'anterior, va quedar convertida en *tant* 4 cops, i el text en va guanyar agilitat i lleugeresa. Manent també va convertir *afegir per a si mateixa* en *pensar*; *li davallés al magí* en *la il·luminés*; *no reparant gens ni mica en ella ni en cap altra cosa* en *no s'adonava de res*; *en romangué tota callada* en *callà*; *es proposava de recollir* en *recollia*; *fent dar un tomb assenyador* en *fent un senyal*; *no va experimentar-ne gaire gran sorpresa* en *no se'n sorprengué*; *va comparèixer al seu esguard* en

*va veure; li munta als llavis per dir-li en se li acudí de dir-li; es tornà tota enrojolada en s'enrojolà; es posà a la tasca de sacsejar-la i de pessigar-li l'esquena en la sacsejà i li pessigà l'esquena o d'una banda a l'altra d'una manera tota malenconiosa en melangiosament. D'altra banda, va suprimir fragments com els subratllats a *la conversa va estroncar-se, i la colla romangué callada per un minut; amb gran gaubança d'ella la clau s'hi ajustava; o no havia estat ni poc ni gaire pròxima a la seva alçada escaient*. En l'última frase del llibre, va substituir-hi *de tant de temps endarrera, i com ella també es doldria amb totes llurs senzilles dolors i trobaria plaer en totes llurs joies senzilles per que havia tingut ja feia tants anys, i que participaria dels seus dolors i trobaria plaer en les seves alegries*.*

5. CONCLUSIONS

És prou establert que en l'àmbit cultural el noucentisme pretenia dignificar la llengua, subordinada i de tradició literària interrompuda, i convertir-la en moderna i apta per a tots els usos. Calia estandarditzar-la i publicar obres que seguissin l'estandardització; com que durant segles la tradició havia estat discontinua, per omplir el buit es van publicar clàssics d'altres literatures, traduïts.

Josep Carner, un dels escriptors que més es va abonar a traduir, tasca que també ajudava a posar a prova i a difondre les solucions fabrianes, va fer servir un estil que força crítics moderns qualifiquen d'artificios. Així, tenim la paradoxa aparent que un escriptor d'una capacitat lingüística incomparable vagi traduir de manera artificiosa, amb calcs sintàctics freqüents i una barreja d'arcaïsmes, col·loquialismes i invencions pròpies. La paradoxa desapareix quan entenem que traduir era una activitat central per omplir buits (però perifèrica en valor literari) en una literatura subordinada i incompleta com la catalana del començament del xx, i que podia tenir un paper primari a l'hora d'innovar i de dinamitzar-la. Carner, secretari de la Secció Filològica de l'IEC, feia servir les traduccions de banc de proves per validar les propostes de Fabra i per comprovar els límits expressius de la llengua; un cop provats en la traducció, podia incorporar molt de mica en mica a la creació pròpia algun dels calcs, arcaïsmes, dialectalismes i invencions.²¹

Pel que fa a l'opinió de la crítica literària de la postguerra sobre les traduccions carnerianes, Jordana va ser el primer d'afirmar que en totes s'hi distingeix clarament la veu del poeta; Fuster va separar la prosa de creació de la de les traduccions, d'una gran quantitat de recursos insòlits i invencions enlluernadores, que podia derivar en

21. També havien de servir de model perquè altres literats s'hi emmirallessin.

refinaments expressius cada cop més complexos; Triadú va admetre que els lectors nous podien quedar ben sorpresos del català de *David Copperfield*, i, per tant, reconeixia implícitament que ja era obsolet. Per acabar, Albert Manent mateix considerava que la llengua de l'*Àlicia* era massa barroca per als nens.

Així, a Albert Manent, que en el camp de la correcció es declarava formalment deixeble d'Aramon i Artells, però que a la pràctica era molt menys rígid, i que tenia coneixements privilegiats de la creació i la traducció carnerianes, Marià Manent li va encarregar corregir una traducció escrita feia més de cinquanta anys en una llengua que Albert Manent mateix considerava barroca, amb una norma de traducció obsoleta i objectius (estandarditzar i explorar les possibilitats lingüístiques) que feia dècades que s'havien assolit. Amb totes aquestes consideracions, el més normal hauria estat encarregar una traducció nova. Ara bé, tenint en compte la devoció dels Manent per Carner, el reclam comercial del nom del poeta a la coberta i la lleugeresa d'escrúpols derivada de considerar la traducció com a producte literari secundari, van decidir tocar-hi el que calgués per rentar-li la cara.

El corrector va provar de desbarroquitzar eliminant el que pogués semblar envellit, antiquat o recargolat sense caure en castellanismes ni en la llengua vulgar (Llobet 2013: 272).²² Per desbarroquitzar, va fer servir dues estratègies durant tot el text: substituir i suprimir (de vegades, totes dues alhora). Com que coneixia l'obra de Carner de punta a punta, les esmenes no són quasi mai estranyes als escrits del poeta, i tret del cas del castellanisme *recader*, no s'aparten de la normativa. Volem remarcar, sobretot, l'asistematicitat, que, d'una banda, alleugeria el text de formes que algun lector dels anys setanta ja podia considerar obsoletes o carregoses; i, de l'altra, en mantenia alguna ocurrència perquè el text no acabés de perdre del tot el regust carnerià.

En el cas dels substantius, destaquem sobretot la gosadia de canviar una forma normativa, *ordinari*, per un castellanisme no acceptat, *recader*. Entre els arcaïsmes substituïts, volem esmentar *endemig*, que en un sintagma no preposicional només trobem en Carner; *testa*, forma secundària en la producció carneriana; *surt* en el sentit de 'bot', que només és al *DCVB*, o *disputació*, que amb prou feines té una quinzena d'ocurrències al *CTILC*. El canvi de *serpent*, solució predominant en Carner, a *serp*, és ben prudent: només passa en una ocurrència d'onze.

Els adjectius els dividirem en dialectalismes i arcaïsmes. Manent quasi sempre va estimar-se més d'eliminar solucions que no es fan servir al Principat, i, sobretot, en central. Així, es van substituir tres formes perdudes en central: *acaramullat*; *llisquent* (tot i que era absolutament predominant en Carner), i *roges*, en què també

22. Un altre dels objectius, que ja hem dit que no tractaríem aquí, va ser adequar-lo a la normativa.

devia influir la cacofonia. Dels arcaïsmes en van caure formes arraconades, com *clos* o *junyit*. Voldríem fer ressaltar que desapareguessin elements tan rellevants en la prosa carneriana com ara el *bella* anteposat o *errívol*, que conté un sufix que encara avui identifiquem amb el poeta.

Els verbs també els separarem en dialectalismes i cultismes. Dels primers, se'n van substituir alguns que no són propis del central, com *davallar*, cas en què se'n van respectar dues ocurrences de tres; *eixir*, forma predominant en Carner, que es va substituir en vuit de deu casos; *llevar* en el sentit de 'treure', en què se'n van mantenir quasi la meitat de les aparicions; *muntar* en el sentit de 'pujar'; *pegar* en el de 'fer' / 'clavar'; *sotjar*, o *mostrar* i (*entre*)*mesclar*. Deixem per al final l'excepció d'*escatir*, forma pròpia del central que Manent no devia trobar prou general. Pel que fa als arcaïsmes, van caure *captenir-se*, dos de tres casos d'*esdevenir(-se)* i de *romandre*, les locucions verbals amb el substantiu *esment*, *reparar* en el sentit de 'veure' / 'adonar-se' / 'fixar-se' o *emprar*. Acabarem els verbs amb la desaparició de la meitat de *dar*, que en central encara és viu en formes lexicalitzades; i *preguntar* en el sentit de 'demanar', en què, potser per evitar confusions, el castellanisme normatiu gairebé va fer desaparèixer la forma privativa.

Pel que fa als pronoms, es va passar de *vós* a *tu* en el tractament entre germanes i en el de l'Àlicia amb el gat. Sobre els arcaïsmes, es va esmenar l'interrogatiu *què* davant substantiu. De dos dels tòtems (post)noucentistes, *hom* i *quelcom*, se'n van mantenir tres de cada quatre en el primer i un terç en el segon, potser perquè si no n'aparegués cap, el text no semblaria un Carner.

Els demostratius els començarem per una esmena dialectal: en van caure set de cada vuit *aqueix*, que queda fora del sistema binari del central, tot i que es van mantenir altres elements del sistema ternari valencià, com ara cinc *ací* i tres *allí*. D'altra banda, dels possessius es van suprimir 32 *seu*, es van convertir en tòpics ocurrences de *ma*, *llur*, *son* i *vostre*, i se'n van suprimir de *llur*, *son*, *vostre* i *meu*. Així, de *llur*, un altre símbol (post)noucentista, en total en van desaparèixer 17, mentre que en van quedar 8.

En adverbis, respecte de les agrupacions lèxiques quantitatives, es van eliminar la forma en recessió *qui-sap-lo* i la locució *poc ni gaire*. Majoritàriament, les locucions van quedar reduïdes a adverbis: *molt en molt* es va convertir en *molt*; *gens ni mica*, en *gens*; *molt massa*, en *massa*. En les agrupacions temporals es van suprimir *per espai de*, *d'un plegat*, *tot seguit*, *tot el temps*, *cap a aquell temps*, *un minut o dos*. També van desaparèixer locucions que queden per sobre de l'estàndard, com *a la darrerria*, *al plegat* o *del començ a la darrerria*. També esmentarem que *de bell nou*, de regust carnerià evident, només va perdre una de les 12 ocurrences, segurament per la connexió tan estreta amb l'autor que el lector hi veu. A l'hora d'eliminar dialectalismes es va substituir

endarrera per *enrere*, i, pel que fa a suprimir arcaïsmes, destaquem *quelcom*, *tanmateix* o *verament*. Sobre les formes privatives de Carner o que el lector podia identificar amb ell fàcilment, van desaparèixer 2 *ça com lla* de 3, 3 *d'allò més* de 13, un *fora d'esguard* de 3, un *dubtosament* i un *en una llambregada*; aquestes solucions són tan rellevants que quan tenien més d'una ocurrència, Manent en conservava la majoria. Finalment, esmentarem que de *pas* se'n van suprimir una quarta part, cosa que té relació amb la intenció d'alleugerir el text.

Respecte de les conjuncions, majoritàriament en van desaparèixer els arcaïsmes, com ara *car* o *per ço com* en les causals, *a desgrat de* i la meitat dels *baldament* en les concessives, 2 de 3 *mes* adversatius i un *ensems* temporal.

La simplificació d'estructures fa de mal sistematitzar: a tot estirar, podem aplegar sintagmes de poc contingut semàntic, com *fer per manera de*, o redundàncies, com *pensar per a si mateixa*. A part d'això, cal dir que les simplificacions transformen el text força; n'hi ha prou de llegir l'últim exemple, que és a la frase final del conte, en què Manent, potser una mica cansat, va tirar pel dret.

Per acabar, recordarem que tots els canvis que hem vist desbarroquitzen o alleugereixen el text substituint, suprimint, fent totes dues coses alhora o simplificant estructures. També es podria dir amb justícia, però, que els canvis «descarneriegen»; ara bé, l'asistematicitat va ajudar a mantenir pertot traces carnerianes, i Manent coneixia prou bé l'obra de Carner per saber, generalment, les solucions que el poeta afavoria.

ALEXIS LLOBET

Universitat Autònoma de Barcelona

alexis.llobet@uab.cat

ORCID 0000-0003-1476-8267

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALCOVER, Antoni Maria & Francesc de Borja MOLL (1930-62) *Diccionari català-valencià-balear*, Palma, Moll. [En línia: <<https://dcvb.iec.cat/>>.]
- BUSQUETS, Loreto (1977) *Aportació lèxica de Josep Carner a la llengua literària catalana*, Barcelona, Rafael Dalmau.
- BUSQUETS, Loreto (1984a) «Introducció», dins J. Carner, *Escrits inèdits i dispersos de Josep Carner, Prosa*, vol. II, Barcelona, Barcino, p. 7-33.
- BUSQUETS, Loreto (1984b) «Carner, creador de llenguatge», dins J. Carner, *Josep Carner en els seus millors escrits*, Barcelona, Miquel Arimany, p. 179-189.

- CABRÉ, Lluís & Marcel ORTÍN (1984) «Aproximació a Josep Carner, traductor (Els anys de l'Editorial Catalana: 1918-1921)», *Els Marges*, 31, (maig), p. 114-125.
- CARNER, Josep (1984) *Escrits inèdits i dispersos de Josep Carner, Prosa*, vol. II, L. Busquets (ed.), Barcelona, Barcino.
- CARROLL, Lewis (1927, 1930) *Alicia en terra de meravelles*, Barcelona, Mentora.
- CARROLL, Lewis (1971 [1973]) *Alicia en terra de meravelles*, Barcelona, Joventut.
- COROMINES, Joan (1981, 1982, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1991) *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, vol. II, III, IV, V, VI, VII, VIII, X, Barcelona, Curial.
- EVEN-ZOHAR, Itamar (1990) «The Position of Translated Literature Within the Literary Polysystem», *Poetics Today*, 11(1), p. 45-51.
- FABRA, P. (1968 [1a ed. 1932]) *Diccionari general de la llengua catalana*, Barcelona, Edhasa.
- FARRAN i MAYORAL, J. (1918) «Una cançó nadalenca de Charles Dickens, traducció de J. Carner», *La Revista*, 62, (16 abril), p. 127-128.
- FUSTER, Joan (1964) «Pròleg», dins J. Carner, *Les bonhomies*, Barcelona, A. C., p. 7-15.
- GARCÉS, Tomàs (1927) «Conversa amb Josep Carner», *Revista de Catalunya*, 38 (agost), p. 145.
- GARCÉS, Tomàs (1928) «Alicia en terra de meravelles», *La Publicitat*, (8 febrer), p. 1.
- IEC (2022) *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. [En línia: <<https://ctilc.iec.cat/>>.]
- IEC (2022) *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans 2*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. [En línia: <<https://dlc.iec.cat/>>.]
- JORDANA, Cèsar August (1959) «Josep Carner, traductor», dins *L'obra de Josep Carner. Volum d'homenatge*, Barcelona, Selecta, p. 194-197.
- LLANAS, Manuel & Ramon PINYOL (2011) «El traspàs de l'Editorial Catalana a Antoni López-Llausàs (1924-1925): context i documents», *Els Marges*, 95, p. 72-93.
- LLOBET, Alexis (2013) «Albert Manent, corrector de Josep Carner», *Quaderns. Revista de Traducció*, 20, p. 269-276.
- LLOBET, Alexis (2022) «L'Alicia de Carner (1919-2020). Història i recepció», *Quaderns. Revista de Traducció*, 29, p. 57-71. [En línia: <<https://doi.org/10.5565/rev/quaderns.61>>.]
- MALLAFRÈ, Joaquim (1984) «Una traducció de l'anglès. Carner en terra de meravelles», *Serra d'Or*, 298-299, (juliol-agost), p. 58-60.
- MANENT, Albert (1962) «De la literatura popular a la llengua literària», *Serra d'Or*, IV, 7 (juny), p. 29-31.
- MANENT, Albert (1969) *Josep Carner i el noucentisme. Vida, obra i llegenda*, Barcelona, Edicions 62.

- MANENT, Albert (1993) «Montserrat Martí, puntal de la “intendència” nacionalista», dins *Retorn a abans d'ahir. Retrats d'escriptors i de polítics*, Barcelona, Destino, p. 237-246.
- MANENT, Albert (1999) «Ramon Aramon. Simbiosi entre filologia i pàtria», dins *En un replà del meu temps. Retrat d'escriptors i de polítics*, Barcelona, Destino, p. 25-36.
- MANENT, Albert & Jaume MEDINA, ed. (1995, 2002) *Epistolari de Josep Carner*, vol. II i V, Barcelona, Curial.
- MARCO, Josep (2000) «Funció de les traduccions i models estilístics: el cas de la traducció al català al segle XX», *Quaderns. Revista de Traducció*, 5, p. 29-44.
- MARTÍNEZ-GIL, Víctor (1997) «Correctors i escriptors en la literatura catalana: el concepte de coautoria lingüística», *Llengua & Literatura*, 8, p. 189-218.
- MOLINES GALARZA, Núria (2021) «Traducción, literatura y locura: el malestar en el texto traducido. Reflexiones a partir de la deconstrucción», *Impossibilia. Revista Internacional de Estudios Literarios*, 22, p. 27-49.
- OLIVER, Joan (1965) «Sobre l'estil de Josep Carner», *Serra d'Or*, VII, 2, p. 20.
- ORTÍN, Marcel (1996) *La prosa literària de Josep Carner*, Barcelona, Quaderns Crema, 1996.
- ORTÍN, Marcel (2002) «Els Dickens de Josep Carner i els seus crítics», *Quaderns. Revista de Traducció*, 7, p. 121-151.
- ORTÍN, Marcel (2017) *Josep Carner i la traducció*, Lleida, Punctum & Trilcat.
- PERICAY, Xavier & Ferran TOUTAIN (1996) *El malentès del noucentisme*, Barcelona, Proa.
- PLA, Josep (1972) «Josep Carner. Un retrat». *Homenots. Tercera sèrie*, Barcelona, Destino, p. 233-271.
- RIBA, Carles (1985) *Obres Completes. Crítica*, 2, Barcelona, Edicions 62.
- SELLENT, Joan (1998) «La traducció literària en català al segle XX: alguns títols representatius», *Quaderns. Revista de Traducció*, 2, p. 23-32.
- SERRAHIMA, Maurici (1968) «La prosa de Josep Carner», dins J. Carner, *Josep Carner. Obres completes*, Barcelona, Selecta, p. 807-823.
- SOLÀ, Joan (1977) *Del català incorrecte al català correcte. Història dels criteris de correcció lingüística*, Barcelona, Edicions 62.
- TOURY, Gideon (2004) *Los estudios descriptivos de traducción y más allá. Metodología de la investigación en estudios de traducción*, Madrid, Cátedra.
- TOUTAIN, Ferran (1997) «Traducció i models estilístics», dins S. González & F. Lafarga (ed.), *Traducció i literatura. Homenatge a Àngel Crespo*, Vic, Eumo, p. 63-72.
- TRIADÚ, Joan (1964) «David Copperfield traduït per Josep Carner», *Serra d'Or*, VI, 10, (octubre), p. 46.
- VENUTI, Lawrence (1995) *The Translator's Invisibility*, Nova York, Routledge.